



כבני מרון



**הדימויים ל"בני מרון" • המשמעות של שלושת הדימויים •
היחיד והיחד • יחד עם הציבור • תוספת לחג הסוכות**

הדימויים ל"בני מרון"

המשנה במסכת ראש השנה מאפיינת את יום הדין במשפט קצר: "בראש השנה כל באי העולם עוברין לפניו כבני מרון" (ר"ה א, ב). הדימוי "כבני מרון" מקבל בגמרא שלושה פירושים: "מאי כבני מרון? הכא תרגימו כבני אמרנא. ריש לקיש אמר: כמעלות בית מרון. רב יהודה אמר שמואל: כחיילות של בית דוד.

ופירש רש"י, "כבני אמרנא - ככבשים שמונין אותן לעשרן, ויוצאין זה אחר זה בפתח קטן, שאין יכולין לצאת כאחד. כמעלות בית מרון - הדרך קצר, ואין שנים יכולין לילך זה בצד זה, שהעמק עמוק משני צידי הדרך. כחיילות של בית דוד - וכבני מרון, כבני חיילות של מלך, מרון לשון מרות ואדנות, וכך היו מונין אותם יוצאים זה אחר זה, בצאתם למלחמה". וכבר תמהו האחרונים, מה היה צורך לחז"ל להמחיש בשלושה משלים את הדימוי "כבני מרון", הרי המשמעות ברורה ומובנת, להודיענו שכל בני האדם נידונין אחד אחד, ודבר פשוט הוא.

ר' איצ'לה מפטרבורג, תלמידו של ר' ישראל מסלנט, מסביר בספרו כוכבי אור, שלפנינו ג' דימויים לדרך שבו אדם מתכונן להידון לפני כולם, לפני

שרוגזו של השופט יתרבה - שכן מלך וציבור דינו של מלך קודם, "מקמי דליפוש חרון אף" (ר"ה טז ע"א). ומכיוון שהדין בשמים הוא כעין מלכותא דארעא, גם בבית דין של מעלה יש ג' אופנים שבהם יכול אדם להתכונן ולהיכנס ראשון לדין, מקמי דליפוש חרון אף.

הדימוי הראשון "כבני אמרנא" מתאר את הנדחקים לצאת בפתח הצר, ומי שהוא בעל כוח רב יותר, זוכה ראשון לדין; והכוח בעלמא דקושטא הוא תורה ומעשים טובים, ומי שבא טעון באלו הכוחות, קודם בדין ויוצא זכאי.

הדימוי השני "כמעלות בית מרון" מתאר את מי שמתכונן יפה לדין ומבקש שידונו אותו ראשון, שהרי מי שמזלזל בדין, יש עליו חרון אף מצד השופט. אך כשרואה השופט שהוא ירא ומתכונן למשפט היטב, הוא מרחם עליו ודן אותו במידת הרחמים. כך במעלות בית מרון אין שניים יכולין לעבור זה בצד זה, אין לנו אפשרות לפרוץ קדימה, וע"כ מי שמגיע ראשון זוכה. וכך הקב"ה מעביר ראשון ראשון, ומי שמקדים לתפוס מקומו בראש, קודם וזוכה. באיזו זכות? בזכות המאמץ להגיע מוקדם, לפני האחרים.

והדימוי השלישי "כחיילות בית דוד" מבטא, שהכול נעשה ע"פ שיקול דעת של המצביא, ואין החייל מבין את חישוביו. וזה מה שנאמר למשה "וחנותי את אשר אחון – אע"פ שאינו הגון ואינו כדאי" (ברכות ז ע"א), במתנת חינם; אלו הם שיקולים של בורא עולם, של מפקד הצבא, שהחיילים אינם מבינים בהחלטותיו את שיקוליו.

לענינינו, אומר ר' איצ'לה, הדוגמה האמצעית היא הרלוונטית, שהרי איננו בעלי זרוע לסמוך על רוב מעשינו הטובים, ובודאי לא לסמוך על מתנת חינם; וע"כ לא נשאר לנו אלא להתכונן ליום הדין מוקדם ככל האפשר, ולהקדים ולתפוס מקום ראש הטור במעלות בית מרון.

ועדיין יש להסביר קושי בדוגמה השלישית, מדוע דווקא כחיילותיו של בית דוד, הרי שיקול דעת זה קיים בכל מערכת צבאית. וכיוון שתורה היא כפטיש יפוצץ סלע, ושבעים פנים לה, יורשה לנו להציע דרך נוספת - לא כר' איצ'לה שהדימויים מבטאים הקדמה לדין - אלא את מהות המשפט, את הנושאים שכל אחד ואחד נידון בהם.

המשמעות של שלושת הדימויים

"וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ" (בראשית ב, ה) ... כל שיחתן של בריות אינה אלא על הארץ, עבדת ארעא, לא עבדת. וכל תפלתן של בריות אינה אלא על הארץ, מרי תעביד ארעא, מרי תצליח ארעא. כל תפלתן של ישראל אינו אלא על בית המקדש, מרי מתי יתבני בית מקדשא, מרי מתי יתבני בית מקדשא (בראשית רבה יג, ב).

יש בריות שכל שיחם ושיגם בעולם הוא "שיח השדה", הדיבורים בעניני הרווח וההפסד שבעמלם הגשמי. ויש ש"שיח השדה" שלהם הוא בענינים העומדים ברומו של עולם, כיצחק בשעתו – "ויצא יצחק לשוח בשדה" (בראשית כד, ג), שתקן תפילת מנחה במקום המקדש (ברכות כו ע"ב), ואף הם כל תפילתם היא: "מרי, מתי יבנה בית המקדש", מתי יבוא העולם אל תיקונו ומתי רבש"ע יחזיר שכינתו לארץ.

הדימוי של "כבני אמרנא" מבטא את הברירה, מי הם תשעה הכבשים שיהיו בהמות חולין, ומיהו הכבש שיהיה קודש לה'. אם האדם הנבחר הוא אדם של חול או של קודש, אם הוא בהמי וגם רוח שאין לו בעולמו אלא עניני העוה"ז, או שהוא איש מעלה שרגליו אמנם בארץ, אך ראשו בשמים. "כבני אמרנא" נבחן מעמדו של האדם, אם צדיק הוא או חוטא.

הדימוי כמעלות בית מרון מבטא את הבחינה, אם ממלא האדם את תפקידו כראוי, שהרי מעלות בית מרון הם מקום שאין להלך בו שניים יחדו, כפירש"י, וכשעומד שם אדם אחד, אי אפשר שיעמוד אחר לצדו. כל אדם הוא אינדיבידואלי, ומוטל עליו למלא תפקיד ייחודי בעולמו של הקב"ה; לכל אחד תפקידו המיוחד רק לו, תפקיד שאין לו שותף. על כך אנו מתוודים בסוף תפילת יוה"כ – "אלוקי, עד שלא נוצרתי איני כדאי, ועכשיו שנוצרתי – כאילו לא נוצרתי". וכך מפרש הרב קוק זצ"ל מדוע נוצרתי רק עתה ולא קודם לכן? כנראה, שהעולם לא היה זקוק לי לפני כן.

לפני שנוצרתי, כל אותו הזמן הבלתי מוגבל שמעולם עד שנוצרתי, ודאי לא היה דבר בעולם שהיה צריך לי. כי אם הייתי חסר בשביל איזו תכלית והשלמה, הייתי נוצר, וכיון שלא נוצרתי עד אותו הזמן, הוא אות שלא הייתי כדאי עד אז להבראות, ולא היה בי צורך

כי אם לעת כזאת שנבראתי, מפני שהגיעה השעה שאני צריך למלא איזה דבר להשלמת המציאות. ואילו הייתי מייחד מעשי אל תכלית בריאתי, הנני עכשיו כדאי. אבל כיון שאין מעשי מכוונים לטוב התכלית, הרי לא הגעתי אל תכלית בריאתי, ואיני עדיין כדאי כמו קודם לכן (עולת ראי"ה ח"ב, עמ' שנו).

כלומר, בשתי בחינות נבדק כל אדם: א. אם הוא עושה טוב ואינו חוטא, ובזה הוא קובע לו מקום בקודש או בחול, ואולי אף בטומאה. ב. גם אם הוכח שמקומו בקודש, נבדק האדם אם הוא עושה מה שהוטל עליו, או שמא מחקה אחרים ומזניח את תפקידו וייעודו האישי - ונמצא העולם חסר, ואין בריאתו כדאית. [וראה שיעורי רבינו ר' משה שפירא (עמ' כו) על הפסוק "על מה שוא בראת כל בני אדם" (תהלים פט, מח).]

וזה היה יסוד חטאו של האדם ושל הארץ. כשהקב"ה שואלו למה אכל מן העץ, הוא משליך את האחריות לעבר אשתו – "האשה אשר נתת עמדי" (בראשית ב, יב). והאשה מתנערת ומעבירה את האחריות לנחש – "הנחש השיאני ואוכל" (שם שם, ג). והקב"ה שואל אותו "אייכה", היינו, "איפה האני שלך", שצריך אדם להיות נאמן לעצמיותו ולא לפזול לעבר אחרים ולהיות מונהג על ידם.

על בקשת האני העצמי כותב הרב קוק:

"ואני בתוך הגולה" (יחזקאל א, א), האני הפנימי העצמי, של היחיד ושל הציבור, אינו מתגלה בתוכיותו רק לפי ערך הקדושה והטהרה שלו, לפי ערך הגבורה העליונה, הספוגה מהאורה הטהורה של זיו מעלה, שהיא מתלהבת בקרבו. חטאנו עם אבותינו, חטא האדם הראשון, שנתנכר לעצמיותו, שפנה לדעתו של נחש, ואבד את עצמו, לא ידע להשיב תשובה ברורה על שאלת אִיכָה, מפני שלא ידע נפשו, מפני שהאניות האמיתיות נאבדה ממנו.

בחטא ההשתחואה לאל זר, חטא ישראל, זנה אחרי אלהי נכר, את אניותו העצמית עזב, זנח ישראל טוב.

חטאה הארץ, הכחישה את עצמיותה, צמצמה את חילה, הלכה אחרי מגמות ותכליתות, לא נתנה את כל חילה הכמוס להיות

טעם עץ כטעם פריו, נשאה עין מחוץ לה, לחשוב על דבר גורלות וקריירות.

קטרגה הירח, אבדה סיבוב פנימיותה, שמחת חלקה, חלמה על דבר הדרת מלכים חיצונה, וכה הולך העולם וצולל באבדן האני של כל אחד, של הפרט ושל הכלל.

באים מחנכים מלומדים, מסתכלים בחיצוניות, מסיחים דעה גם הם מן האני, ומוסיפים תבן על המדורה, משקים את הצמאים בחומץ, מפטמים את המוחות ואת הלבבות בכל מה שהוא חוץ מהם, והאני הולך ומשתכח, וכיון שאין אני, אין הוא, וקל וחומר שאין אתה.

רוח אפינו משיח ד', זהו גבורתו הדר גדלו, איננו מבחוץ לנו, רוח אפינו הוא, את ד' אלהינו ודוד מלכנו נבקש, אל ה' ואל טובו נפחד, את האני שלנו נבקש, את עצמנו נבקש ונמצא. הסר כל אלהי נכר, הסר כל זר וממזר, וידעתם כי אני ה' אלהיכם, המוציא אתכם מארץ מצרים (אורות הקדש ח"ג, עמ' קמ).

במה חטאה הארץ כשהיא לא הוציאה טעם העץ כטעם הפרי? דבר זה פירש הרב בספרו אורות התשובה. העץ הוא האמצעי והפרי הוא התכלית. ובני אדם אינם אוהבים לעסוק באמצעי, ומעדיפים לעסוק בתכלית, ומקנאים במי שעוסק בתכלית, משום שאינם טועמים את נועם התכלית באמצעים. וזו חולשת הארץ, שכשהאידיאל יורד אל המציאות הוא נופל, ואין חשים בו את נועם התכלית, וע"כ אין טעם העץ כטעם הפרי, אך באמת נדרש מן האדם לעסוק בתפקידו המיוחד, שאין מי בעולם שיעשה זאת במקומו. הקב"ה ביקש להטביע בבריאה שכל מי שעוסק בתפקידו המיוחד, ימצא את סיפוקו בזה, ויחוש את נועם התכלית גם בעוסקו באמצעי, בעץ. משום כך ציווה שתוציא הארץ עץ-פרי. עץ שטעמו כטעם הפרי. אך הארץ הוציאה "עץ עושה פרי", אך טעם העץ לא היה כטעם הפרי.

מתחלת הבריאה ראוי היה טעם העץ להיות גם הוא כטעם פריו. כל האמצעים המחזיקים איזו מגמה רוחנית גבוהה כללית ראויים היו להיות מוחשים בחוש נשמתי באותו הגבה והנעם, שעצם המגמה

מורגשת בו כשאנו מציירים אותה. אבל טבע הארץ. התנוודות החיים, ולאות הרוחניות כשהיא נסגרת במסגר הגופניות, גרם שרק טעמו של הפרי, של המגמה האחרונה, האידיאל הראשי, מורגש הוא בנועמו והדרו, אבל העצים הנושאים עליהם את הפרי, עם כל נחיצותם לגדול הפרי, נתעבו ונתגשמו ואבדו את טעמם. זהו חטא הארץ, שבעבורו נתקללה כשנתקלל גם האדם על חטאו. וכל פגם סופו לתקון. ע"כ מובטחים אנו בברור, שיבואו ימים שתשוב הבריאה לקדמותה, וטעם העץ יהיה כטעם הפרי, כי תשוב הארץ מחטאה, ואורחות החיים המעשיים לא יהיו גורמים לחוץ בעד הנועם של האור האידיאלי, הנתמך בדרכו ע"י אמצעים הגונים, המחזיקים אותו ומוציאים אותו מן הכוח אל הפועל (אורות התשובה ו, ז).

וזו היא הבחינה השנייה שדנים את האדם, כמי שניצב במעלות בית מרון, יחידי, אין אחר מלבדו, והוא לבדו עובר במצר: האם מילאת את תפקידך הייחודי והשלמת את ייעודך?

בחינה זו מתממשת גם בתחום התורני.

ישנם שיצאו לתרבות רעה, מפני שבדרך למודם והשלמתם הרוחנית בגדו בתכונתם האישית המיוחדת. הרי שאחד מוכשר לדברי אגדה, ועניני ההלכה אינם לפי תכונתו להיות עסוק בהם בקביעות, ומתוך שאינו מכיר להעריך את כשרונו המיוחד הוא משתקע בעניני הלכה, כפי מנהג המורגל, והוא מרגיש בנפשו נגוד לאלה הענינים שהוא עוסק בהם, מתוך שההשתקעות בהם אינה לפי טבע כשרונו העצמי. אבל אם הי' מוצא את תפקידו וממלאו, לעסוק בקביעות באותו המקצוע שבתורה, המתאים לתכונת נפשו, אז הי' מכיר מיד שהרגשת הנגוד שבאה לו בעסקו בעניני ההלכה לא באה מצד איזה חסרון בעצמם של הלמודים הקדושים והנחוצים הללו, אלא מפני שנפשו מבקשת מקצוע אחר לקביעותה בתורה, ואז הי' נשאר נאמן באופן נעלה לקדושת התורה, ועושה חיל בתורה במקצוע השייך לו, וגם עוזר על יד אותם שידם גוברת בהלכה, להטעימם מנעם האגדה. אמנם כיון שאינו מכיר את סבת הרגשתו הנגודית בלמוד, והוא מתגבר נגד

טבעו, תיכף כשנפתחים לפניו איזה דרכים של הפקר הוא מתפרץ ונעשה שונא וער לתורה ולאמונה, והולך מדחי אל דחי, ומהם יצאו מה שיצאו מבני פריצי עמנו, המתנשאים להעמיד חזון ולסמות עינו של עולם.

ובחלוק המקצעות השונים בסדרי הלמוד, לפי התכונות הנפשיות השונות, יש מי שנטיתו חזקה לחכמות מיוחדות, שגם הוא צריך ללכת לפי נטיתו הפנימית, ויקבע עתים לתורה. זהו זה יעלה בידו, כי יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, וכבר נסתפקו ה"תוספות ישנים" בשלהי יומא בזה, מה שיהיה עיקר וטפל, ובכלל הדבר תלוי לפי התכונה וטבע הנפש של כל אחד ואחד (אורות התורה ט, ו) *.

הדימוי השלישי, כחיילות של בית דוד, מבטא את ייחסו של האדם הנידון אל הכלל - האם אני חי לעצמי או חלק מן הכלל. את הייחס הרצוי של הפרט אל הכלל מתאר הרב זצ"ל בספרו אורות הקדש:

האדם צריך להחליץ תמיד ממסגרותיו הפרטיות, הממלאות את כל מהותו, עד שכל רעיונותיו סובבים תמיד רק על דבר גורלו הפרטי, שזהו מוריד את האדם לעומק הקטנות, ואין קץ ליסורים גשמיים ורוחניים, המסובבים מזה. אבל צריך שתהיה מחשבתו ורצונו, ויסוד רעיונותיו נתונים להכללות, לכללות הכל, לכללות העולם, לאדם, לכללות ישראל, לכל היקום. ומזה תתבסס אצלו גם הפרטיות שלו בצורה הראויה.

וכל מה שהתפיסה הכללית היא יותר חזקה אצלו ככה תגדל שמחתו, וככה יזכה יותר להארת האור האלהי, כי שם מלא חל על עולם מלא, ולית שכינתא שריא באתר חסיר, וכיון דבאתר חסיר או פגים לא שריא, איך תשרה באתר שהכל נטול וחסר, ואין שם כי אם נקודה דלה מצערה ואפסית, שהיא הפרטיות האנכית לבדה.

* שמעתי מהרב צבי יהודה קוק זצ"ל, על שני סופרי ההשכלה, האחד חיים נחמן ביאליק והשני יוסף ברדיצ'בסקי, שיצאו לתרבות רעה. לביאליק הייתה נשמה חסידית ולב רגיש, ואילו ברדיצ'בסקי היה שכלתן. דא עקא, שאת ביאליק שלחו לשיבה שכלתנית כואלאז'ין, ואילו ברדיצ'בסקי התגלגל לשיבה חסידית. שניהם לא מצאו שם את מקומם ופרשו לגמרי. אילו המצב היה הפוך וכל אחד היה מגיע למקום הראוי והמתאים לו, אפשר ששניהם היו עושים חיל בלימודיהם (י"א שלא היה זה ברדיצ'בסקי אלא אחד העם).

והתביעה הזאת להיות תמיד נתון ביסוד הכללי, בצרורא דלעילא דביה חיי כולא, הוא יסוד נשמת הצדיקים, המתהלכים לפני האלהים, ומתענגים על ד'. והם צריכים להתחזק לדעת את עצמות רצונם, ושלא לעזבו משום מניעה שבעולם, רק תמיד יגדלוהו ויקדשוהו ויפארוהו, ויזכו לברכת ד', מיסוד בכל מכל כל (אורות הקדש ח"ג, עמ' קמז).

בדומה לרב קוק כתב גם ר' שמעון שקופ זצ"ל כדברים האלה:

יסוד ושורש מגמת תכלית חיינו, שיהיו כל עבודתנו ועמלנו תמיד מוקדשים לטובת הכלל, שלא נשתמש בשום מעשה ותנועה, הנאה ותענוג שלא יהיה בזה איזה ענין לטובת זולתנו, וכמובן בכל הקדשות שהוא התייחדות למטרה נכבדה. והנה כשהאדם מישר הליכותיו ושואף שתמיד יהיו דרכי חיו מוקדשים להכלל, אז כל מה שעושה גם לעצמו, להבראת גופו ונפשו, הוא מתייחס ג"כ אל מצוות קדושה, שע"ז יטיב גם לרבים שבטובתו לעצמו הוא מטיב עם הרבים הצריכים לו וכו'.

וסגולה זו היא שיתברר ויתאמת אצל האדם איכותו של ה"אני" שלו, כי בזה יומד מעלת כל האדם לפי מדרגתו. האיש הגס והשפל כל "אני" שלו מצומצם רק בחמרו וגופו. למעלה ממנו מי שמרגיש ש"אני" שלו הוא מורכב מגוף ונפש. ולמעלה מזה מי שמכניס לה"אני" שלו בני ביתו ומשפחתו. והאיש ההולך על פי דרכי התורה, ה"אני" שלו כולל את כל עם ישראל, שבאמת כל איש ישראל הוא רק כאבר מגוף האומה הישראלית. ועוד יש בזה מעלות של איש השלם, ראוי להשריש בנפשו להרגיש שכל העולמות כולם הוא ה"אני" שלו, והוא בעצמו רק כאבר קטן בתוך הבריאה כולה, ואז גם רגש אהבת עצמו עוזר לו לאהוב את כל עם ישראל, ואת כל הבריאה כולה.

ולדעתי מרומז עניין זה במאמרו של הלל ע"ה שהיה אומר "אם אין אני לי מי לי, וכשאני לעצמי מה אני". היינו שראוי לכל אדם להתאמץ לדאוג תמיד בעד עצמו, אבל עם זה יתאמץ להבין שכשאני לעצמי – מה אני. שאם יצמצם את ה"אני" שלו בחוג צר

כפי מראית עין, אז "אני" זה מהו, הבל וכאין נחשב. אבל אם תהיה הרגשתו מאומתת, שכללות הבריאה הוא האדם הגדול, והוא ג"כ כאבר קטן בגוף הגדול הזה, אז רם ונישא גם ערכו הוא, שבמכונה גדולה, גם מסמר היותר קטן, אם רק משמש למכונה, הוא דבר חשוב מאוד, שהכלל בנוי מפרטים, ואין בכלל אלא מה שבפרט (ר' שמעון שקופ, הקדמה לספר שערי ישר)*.

היחיד והיחד

בדרך זו מסביר הזוהר את השיחה שהתנהלה בין האשה השונמית ולישע. אלישע שאל אותה "מה לעשות לך, היש לדבר לך אל המלך או אל שר הצבא", והיא השיבה "בתוך עמי אנכי יושבת" (מל"ב ד, יג).

"ויהי היום ויבוא שמה". ויהי היום, איזהו יום זה? אלא כמו שביארוה. בוא וראה, אותו יום, יום טוב של ר"ה היה, שבו נפקדו עקרות העולם, ונפקדים בו בני העולם. קרא לשונמית ואמר: "הנה חרדת אלינו כל החרדה הזאת... ומה לעשות לך, היש לדבר לך אל המלך או אל שר הצבא?" וכי דבר זה לשם מה אשה צריכה, שהרי אינה יוצאת ולא הולכת ולא נכנסת להיכל המלך? אלא יום זה היה גורם, שכל בני עולם יושבין בדיון, ובאותו יום נקרא הקדוש ברוך הוא מלך. המלך המשפט. אמר לה: אם את צריכה בשבילך אצל המלך העליון על המעשים שבידך?

"ותאמר בתוך עמי אנכי יושבת". מה אמרה? אלא, בשעה שהדין תלוי בעולם, שלא יפרד אדם לבדו, ולא יהיה רשום למעלה ולא יכירו אותו לבדו, שהרי בזמן שהדין תלוי בעולם, אותם שהם רשומים ונודעים לבדם – אעפ"י שהם צדיקים, הם נתפסים בראשונה. ועל כך לא צריך אדם להיפרד מן העם לעולם, שבכל זמן רחמי הקב"ה על העם כולו כאחד. ולכן אמרה "בתוך עמי אנכי יושבת", ולא רוצה להפרד מהם, כמו שעשיתי עד היום הזה (זוהר בשלח, מד ע"א-ע"ב, בתרגום).

* וכן כתב החתם סופר, שאדם התורם לכלל לא ייגרע מחלקו האישי דבר (חתם סופר עה"ת, פרשת וירא, על הפסוק "המכסה אני מאברהם").

לפיכך יש שנהגו להצטנע בימי הדין, ביקשו לא לעשות להם "מי שברך", לא לשבת ב'מזרח' וכדומה, כדי לא להזכיר את שמם ולא להתבלט - כביכול אינם קיימים. אך כבר כתבו גדולי ישראל שזו טעות גדולה, שהרי אי אפשר להסתתר מפני רבש"ע. אלא לדברי הזוהר יש להסתתר בתוך הכלל, היינו לחיות חיי כלל ישראל, לדאוג לתיקון העולם, לגאולת עם ישראל, לבניין בית המקדש - ואכן המטרה של כל תפילות ראש השנה היא המלכת ה': "ותמלוך אתה ה' לבדך", "ויאתיו כל לעבדך", "ויקבלו כולם עול מלכותך".

וכך כתב הרמב"ם בהלכות תשובה: "הפורש מדרכי צבור ואף על פי שלא עבר עבירות אלא נבדל מעדת ישראל ואינו עושה מצות בכללן ולא נכנס בצורתן ולא מתענה בתעניתן אלא הולך בדרכו כאחד מגויי הארץ וכאילו אינו מהן - אין לו חלק לעולם הבא" (ג, ה). וכבר היה לעולמים, שיהודים לא חשו כל קשר לעמם, אף שהיו מקפידים על קיום מצוות, אך מבחינה לאומית שייכותם הייתה נתונה לעם אחר. "גרמנים בני דת משה" הם קראו לעצמם.

ברם אנו איננו מדברים על פעולות מיוחדות של פרישה והתרחקות מעם ישראל, אלא בעיקר על התחושה ועל השייכות לכלל ישראל. מה מעסיק את מוחו של אדם - הבית, הפרנסה, ההצלחה החומרית, או אכפתיות לקלקולים בעולם ושאיפה לעולם טוב יותר, להצלחת עם ישראל, לקידוש השם שיתגלה בעולם? יש להתפלל מעומק הלב בימים נוראים לצורכי הכלל, ולשים בצד עניינים אישיים. וע"כ מציינת האשה השונמית, שהיא אינה צריכה דבר, כי ביום ראש השנה אין בקשות פרטיות, ומשום כך גם אין מתוודים בראש השנה כדי להתרחק מענייני הפרט.

הזוהר רואה את מי שמתפללים על צרכיהם הפרטיים בראש השנה כאנשים שצווחים ככלב - הב, הב, הב לן בני, הב לן מזוני, במקום להתפלל על מלכות ה' ותיקון העולם. זו המשמעות של "בתוך עמי אנכי יושבת":

"ויהי היום ויבואו בני האלקים להתייצב על ה'". "ויהי היום" - דא יומא דדינא, ראש השנה. "ויבואו בני האלקים להתייצב על ה'" - דאי למתבעא עלבוניה, דכולהו צווחין ככלבא, הב, הב, הב לן חיי,

הב לן בני, הב לן מזוני, הב לן סליחה וכפרה. 'ואין איש שם על לב' לבקש עלבוניה דמאריה ושמו המחולל בגויים, כמה דאת אמר 'כי יד על כס י-ה', שאין השם שלם ואין הכסא שלם (ע"פ תיקוני זהר, תיקון ו, כב ע"א).

"ולכן נהגו להרבות בצדקה ובחסד בימים אלו" (רמב"ם, הלכות תשובה ג, ד), והטעם "כדי להשתרש בתוך כלל אחינו בני ישראל - הכלל הדבוק לאבינו בשמים תמיד. והוי כמו ילדה שסבכה בזקנה, דבטלה אל הזקנה, דבטל מינה דין ערלה (סוטה מג, ע"ב), כן הדבוק בכלל ישראל, נטהר מטומאתו בתוך כלל ישראל עמנו הדבוקים בה' תמיד (משך חכמה, ויקרא ח, ז).

וביאר בעל שפת אמת:

כי הכלל ישראל לעולם עומדין לפני הקדוש ברוך הוא והעבודה רק לכל פרט לבטל עצמו אל הכלל. וזה היום הוא בכל יום ויום. וגם מאחר שכ' בתורה אתם נצבים. ושפת אמת תכון לעד כי אם הי' הפסק לדבר לא הי' נאמר זאת בתורה. ומצד זה יכולין כל הרשעים לחזור בתשובה כי החטא רק במקרה שנפרש מכללות ישראל, ולכן יכול לחזור לשורשו כמאמר 'לירושת אבותי אני חוזר' (שמו"ר לג, ז) (שפת אמת נצבים, תרל"ה). [וראה עוד במילואים בסוף הספר אות א]

יחד עם הציבור

לאחרונה התפרסם מכתב שנמצא בכליו של חייל משיבת הסדר, שבו הוא מביע את דעותיו ורגשותיו בפני ארוסתו. להלן מובאים קטעים מהמכתב:

אם המכתב הזה יגיע אלייך, סימן שקרה לי משהו.

אני מרגיש שמצד אחד אין דבר שאני רוצה בעולם יותר מלהיות אתך לאהוב אותך ולהקים אתך בית ומשפחה. אבל מצד שני, אין דבר שאני רוצה יותר מלצאת למבצע הזה ולהכות את הנבלים האלה מכה כזו גדולה שלא יחשבו אפילו לעשות עוד פיגוע או אירוע חבלני. ויקחו בחשבון שכל פעם שיעשו זאת נכה אותם במקום הכי כואב שיכול להיות, ונהיה מוכנים לשלם את המחיר. אני מוכן להיות המחיר הזה.

אל תכעסי עלי, אבל ברגעים כאלה הרגש הכלל ישראלי שלך הוא שאמור להוליך אותך ועליך להלום ברשעה כאילו אין לך חיים פרטיים... "בצבאות דוד היו נותנים גט כריתות לפני יציאה למלחמה".

מן הראוי ללמוד את פירושו של הרב קוק בסוגיית הגט של צבאות בית דוד. הגמרא מביאה את הפסוק "ואת אשתו לקחת לך לאשה", ודורשת "לקוחין יש לך בה, דאמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן, כל היוצא למלחמת בית דוד כותב לאשתו גט כריתות" (שבת נו, ע"א). וביאר הרב:

האומות, שמטרת הוייתן היא חמרית, והנן מצוירות כעין אגודת שותפים לצרכי קנינים אהובים או נדרשים להן, אצלן תהיה אהבת האומה בכללה רק אז מבוססת, כשתהיה תמיד חוזרת אל הפרטים, אל הטבת מצב המשפחה היחידה שלשם הטבתה התאגדה האומה, כשם שחיות מדבריות הבודדות בטבען מתקבצות לפעמים לרגלי צרה משותפת או למחזה ריווח של טרף משותף. ע"כ, אימוץ הזכרת המשפחה ואיגודה לפי מצבן הן, הוא ראוי להיות ממכשירי זריזות הקרב, ע"כ היו הנשים באות במלחמה ומשותפות עם הבעלים.

לא כאלה חלק יעקב, שתכלית מציאות האומה, מצד צורתה, מצד נשמתה ואורח חייה, בשביל קדושתה ורוח ד' השפוך עליה, זהו האוצר היותר יקר מכל חמדה, זהו החפץ העליון של כל יחיד באומה ושל כל הכלל כולו, זהו הנותן עז ועטרה להויית המשפחה עצמה בצביונה המקודש הישראלי. ע"כ, בבא התור לעבוד לטובת האומה בכללה, אז כשרגא בטיהרא תבטל אהבת המשפחה, לבל תחלל את עז אהבת האומה. היציאה למלחמה לא הייתה ע"פ חשבון של הצלחת הפרט, שחשב שכשישוב מן המלחמה יהיה מוצלח ומאושר. לא, הוא צייר בעצמו כאילו התיימש מן החיים הפרטיים, והולך הוא בשמחה ע"מ למות מות גבורים וקדושים במלחמת ד' לרומם קרן לעמו, ע"כ כותב גט כריתות לאשתו ליאש את לבבו בכל האפשרי מקשר משפחה ומהרעיון הפרטי התלוי (עין אי"ה, שבת חלק ב, עמ' פה, אות סא).

דברים אלו רומזים לדברי הרמב"ם בהלכות מלכים:

"מי האיש הירא ורך הלבב" כמשמעו, שאין בלבו כוח לעמוד בקשרי המלחמה, ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה וישים נפשו בכפו ולא יירא ולא יפחד ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו אלא ימחה זכרונם מלבו ויפנה מכל דבר למלחמה. וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה, שנאמר אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם, ולא עוד אלא שכל דמי ישראל תלויין בצוארו, ואם לא נצח ולא עשה מלחמה בכל לבו ובכל נפשו, הרי זה כמי ששפך דמי הכל, שנאמר ולא ימס את לבב אחיו כלבבו, והרי מפורש בקבלה ארור עושה מלאכת ה' רמיה וארור מונע חרבו מדם. וכל הנלחם בכל לבו בלא פחד ותהיה כוונתו לקדש את השם בלבד, מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעהו רעה, ויבנה לו בית נכון בישראל ויזכה לו ולבניו עד עולם ויזכה לחיי העולם הבא, שנאמר 'כי עשה יעשה ה' לאדוני בית נאמן כי מלחמות ה' אדוני נלחם ורעה לא תמצא בך וגו' והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך' (שמ"א כה, כח-כט) (ז, טו).

וזו משמעות הדימוי השלישי, שגם אם עבר האדם את הבחינה הראשונה והוא כעשירי קודש, ואף אם הוא עבר את הבחינה השנייה וממלא תפקידו בעולם כראוי - עדיין יש לבחון, אם הוא עושה מה שעושה כאדם פרטי, מתוך אנוכיות, או שהוא מבטל אנוכיותו לצורך הכלל, כחיילות בית דוד שהיו כותבים גט לנשותיהם כדי להתמסר לעבודת הכלל לגמרי. שכן "אדם מישראל שהוא רוצה לזכות לאור חיים באמת, צריך הוא שיסכים להיות שותל עצמו בכנסת ישראל בכל לבו בכל חושיו וכחותיו הגשמיים והרוחניים" (אורות ישראל ג, ו).

וכשהקב"ה רואה אנשים מישראל, שמבטלים כל צרותיהם ומצוקתם האישית בראש השנה ומתמסרים לדאגת הכלל, הוא כותבם בספר החיים, כי הוא זקוק לאנשים כמותם. ולכן כשאנו מתפללים בראש שנה, אין צורך במעשים גדולים, רק להתבונן במחזור ולכוון לפשוטם של המילים:

"ותמלוך אתה ה' לבדך", "תן פחדך על כל מעשיך", "תן כבוד לעמך",
"וכל הרשעה כולה כעשן תכלה", ודומיהן. וכשנתפלל על צורכי הכלל,
אנו מתבטלים בתוך הכלל, וכמאמר הזוהר "שבכל זמן רחמי הקב"ה על
העם כולם כאחד" – נזכה ונחתם בעז"ה לחיים טובים ארוכים ולשלום.

*

מעשה שאירע בצ'רנוביל בערב יום הכיפורים, שכבר כמעט העריב
היום והרבי עוד לא הספיק לטבול במקווה. קהל רב הצטופף
סביב פתחי הבית ובפי כולם בקשה להתברך, איש איש בהמצטרך
לו ובשנה טובה. עוד ועוד יהודים הצטרפו לתור הארוך, והשמש
כבר קרובה הייתה לשקוע. משראה הרבי שהיום הקדוש עוד מעט
כאן, והוא כבר לא יטבול השנה לכבוד יום הכיפורים, יצא פתאום
אל פתח הבית, ירד כמה מדרגות. שם – בתוך הקהל הרב שצבא
על הבית – כיפף את קומתו שלוש פעמים, כדרך שעושים בשעת
הטבילה, וקרא ואמר: "מקוה ישראל ה'" (ממך אליך, עמ' 15).

תוספת לחג הסוכות

על הפסוק "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וכו'", דרשו חז"ל:

משל לשניים שנכנסו אצל הדיין, ולית אנן ידעינן מאן הוא נוצח.
אלא מאן דנסיב באיין בידיה (מי שהלולב בידו) אנן ידעינן דהוא
נצוחיא. כך ישראל ואומות העולם, באין ומקטרגין לפני הקב"ה
בר"ה, ולית אנן ידעינן מאן נצח. אלא במה שישראל יוצאין לפני
הקב"ה ולולביהן ואתרוגיהן בידיהן, אנן ידעינן דישראל אינון
נצחייא. לפיכך משה מזהיר להן לישראל ואומר להם "ולקחתם
לכם ביום הראשון" וגו' (ויק"ר ל, ב).

מה הקשר בין ההודעה על הנצחון במלחמה לארבעת המינים?

ובתקוני זוהר (תיקון יג, דף כט ע"א) הביא זאת בלשון שונה מעט. שם הוא
קורא לארבעת המינים "כלי זיין שבהם יוצאין למלחמה". והדברים

טעונים הסבר. הרי לא למלחמה יצאו בר"ה וביוה"כ, אלא לדין, ומדוע הדימוי לכלי זיין?

לאחר שביררנו מהו "כבני מרון", הדברים מתבהרים. הנושא השלישי בו נבחן האדם הוא, האם הוא איש פרטי שעובד את ה' לעצמו, או שהוא רואה עצמו כאבר מהגוף הכללי ישראלי, כבורג במכונה גדולה, במסירות נפש כחיילותיו של בית דוד, המזניחים את עניניהם הפרטיים לטובת הכלל.

וע"כ נצטוינו ליקח ד' מינים. אחת המשמעויות של ד' המינים הוא מה שאמרו חז"ל שהם מייצגים את כלל ישראל. "מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח, כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ומעש"ט. כפות תמרים – מה התמרה הזאת יש בה טעם ואין בה ריח, כך ישראל יש בהם שיש בהם תורה ואין בהם מעש"ט וכו'. וערבי נחל, זו ערבה שאין בה לא טעם ולא ריח, כך ישראל יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים. ומה הקב"ה עושה להם? לאבדם אי אפשר. אלא אמר הקב"ה יוקשרו כולם באגודה אחת והם מכפרים אלו על אלו. ואם עשיתם כך, באותה שעה אני מתעלה, שנא' "הבונה בשמים מעלותיו, ואגודתו על ארץ יסדה" – אימתי הוא מתעלה? כשהם עשויין אגודה אחת. לפיכך משה מזהיר לישראל "ולקחתם לכם ביום הראשון".

ובפי' יפה תואר כתב שם "איגדו עצמכם דוגמת המינים האלה, ואז הוא לכם כפרה וזכות ביום זה לומר שנוצחים את משטיניכם ולקבל בקשותיכם על המים לשנה הבאה (ויק"ר שם).

כ' השפת אמת: "כל ישראל ראויים לישיב בסוכה אחת. הרמז – כפי מה שבאים אל האחדות, זוכין לסוכה שהיא בבחי' "אהבת כלולותיך". (במקום אחר שם רמז שהכוונה במקרא "זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך", שאני זוכר אותך בזכות האהבה שאתם אוהבים את כלל ישראל) ואחר יוה"כ נעשין בני ישראל אגודה אחת, כי העוונות מבדילין וכו'. וזה רמז ד' המינים, שנעשין אחדות אחת, ואז חל עליהם שם שמים שהוא בחי' הסוכה" (סוכות תרס"ב).

ועוד כתב: "ולקחתם לכם", פירוש, שכל אחד יקח חלק בכלל ישראל וכו', וכמ"ש בגמ' יש שעושין פירות ויש שאין עושין פירות ויהיו נזקקין

העושים פירות לשאין עושים ע"ש. והיינו העושים פירות יכניסו כוחם לכלל ישראל לסיוע לאין עושים. ושאין עושים יבטלו עצמן אל העושים" (שם).

זהו א"כ כוחם של ישראל להתגבר על מידת הדין, וכמו שציווה יעקב אל בניו לפני מותו: "אמר להם: תהיו כולכם אסיפה אחת, הה"ד 'ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וכתוב עליו וגו' ולבני ישראל חבריו וגו' (יחזקאל לו, טו), חברו כתיב, נעשו בני ישראל אגודה אחת, התקינו עצמכם לגאולה. מה כתיב אחריו 'ועשיתי אותם לגוי אחד וגו' (בר"ר צח, ג). ולכן אומרים בברכת החודש 'ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ' – אימתי? כאשר 'חברים כל ישראל'.

אלא שמן הראוי להדגיש, שכאשר מדברים על שלום בישראל, אין הכוונה לשלום בין שכנים, כאשר אין איש מפריע לחברו, וכל אחד חי את חייו בנפרד. כשמדברים על אחדות ושלום היינו אחדות של "צבור" ולא של "שותפים". הכוונה, שבכלל ישראל כל אחד זקוק להשלמתו של האחר. כשחסר אחד מישראל חסרים כולם. אין הכוונה לדימוי אל שרשור הבנוי טבעות טבעות, וכשנחתך ממשיך לחיות את חייו בחלק שנשאר, ואף שהוא קטן יותר, אין החסרון ניכר, אלא יש לראותם כגוף אורגני חי, כשכל חלק נותן לזולת ומקבל ממנו ותלוי בו. כשהרגל חסרה, אף הראש לוקה, וכהגדרתו של האדמו"ר הזקן (תניא, פרק לב), שכנס"י היא נשמה אחת בגופים מחולקים.

וכך נאמר בס' טעמי המצוות לאר"י ז"ל: "דע כי כל ישראל סוד גוף אחד וכו'. וכל אחד מישראל הוא אבר פרטי. כי זה הערבות שאדם ערב בשביל חברו אם יחטא. ולכן נוהג מורי זללה"ה לומר פרטי הווידויים כולם אפילו שלא היה בו, והיה אומר כי אף על פי שלא מצאו בו, צריך להתוודות עליהם. ולכן תיקנו בל' רבים חטאנו וכו' ולא חטאתי, כי כל ישראל גוף אחד. לכן אעפ"י שאין בו אותו עוון ראוי להתוודות, כי כשעשהו חברו, כאילו עשהו עצמו, ולכן נאמר בל' רבים. ואפילו אם היחיד מתפלל ומתוודה בביתו, צריך לומר בל' רבים, כי מה שחטא אחד נחשב כאילו חטאו ביחד מצד ערבות הנשמות" (פ' קדושים).

ר' יהונתן אייבשיץ זצ"ל מטיף מוסר לאלה המוצאים מרגוע לנפשם שהם

אינם חוטאים כאחרים. באומרו שזה עניין "מתכבד בקלונו של תבירו":
"ומכ"ש בקלון הזה שאדם עושה עבירה. והלוא בנפשו דיבר, כי בחטאו
גם לו יגיע עונש, ולשמחה זו מה עושה, וכי תשמח היד כאשר תכשל הרגל
וישבר וישמט מדוכתיה. וכן הדבר באיש לחברו, כי הכל כאיש וגוף אחד
נחשבו. לא ינקה ה' כל עושה אלה" (יערות דבש ח"א, דרוש טו).

ועיקר לאהוב איש את רעהו בכל דבר. ובעוונות הרבים ע"י שנאת
חינם באים כמה עוונות, כי אין מוכיח לרעהו, ויתן שמחה בלבו
בראותו חברו עובר עברה שמח בחלקו כי הוא אינו עובר. ובזה
יש שטות גדולה משני טעמים. א. כאשר אמרתי פעם בפעם, כי
כל ישראל איש אחד וגוף אחד, וא"כ, היתכן שישמח אבר אחד
על חברו, אני צדיק ואתה רשע? א"כ מה יועיל אם אני אין
מגלח זקני בתער וחברי מגלח, הרי אני חצי מגולח וחצי
אינו מגולח וכו' (שם ח"ב דרוש יב; ועיין ספר המצוות לרמב"ם, עשה רה).

ובמקום אחר כתב:

והנה בעוונותינו הרבים אפילו אדם ישר חושב כשמיישר עצמו אין
לו נפקא מינה בזולתו אם צדיק או רשע, וחושב די להפקיע עצמו.
ובאמת לא די שאינו מועיל, וכאשר אמרתי תמיד משל זה. כאשר
ילך אחד בספינה וישגיח על חדרו לבל יקרה בו נזק שום בקע
וכדומה, אבל בקרקעית הספינה שוכבים אנשים ריקים שכורים,
ויניחו נר דולק ושורף חור גדול בספינה, אשר על ידי כך באו מים
בספינה, והאניה חשבה להשתבר, ואיש ההוא תמה כי השגיח
בחדרו, אבל היה ללא יועיל, כי בסיבת אנשים ריקים בא לרעה
הזאת. ולכן כל חכם לב הוא משגיח בכל הספינה בכל זוויותיו לבל
יקרה נזק, ולא די לו בחדרו.

וכן הדבר אם אדם משגיח בשלו בביתו לבדו, מה יועיל אם אחרים
מקלקלים השורה וגורמים רעה לישראל, אף הוא חף מפשע ילכד
בעוונם. ולכן כל איש לבוב יראה ליישר גם זולתו הלוא בחברתם
והיינו כאיש אחד נרפא לנו, כי ישראל גוי אחד, ואחד אינו מקבל
חילוק ופירוד כנודע במספר, כך ישראל אינם מקבלים חילוק
ופירוד. ולכך צריך כל איש ליתן רק מחצית השקל לא ירבה,

להורות כי אינו שלם בלתי חברו, והוא רק פלג. אמנם בצירוף חברו הוא נשלם ונעשה שלם שקל גמור (שם ח"ב, דרוש ט).

משום כך כשמגיעים לשיא הביטול כלפי האומה, כחיילותיו של בית דוד, המוסרים נפשם לטובת האומה, זוכים לגאולה. והמודד הוא כשיוצאים בכלי זיין, בד' המינים, בכוח האחדות. היציאה של חיילותיו של בית דוד בכלי זיין, בד' המינים, לא באה רק להורות על הנצחון, אין זה רק אות וסימן, אלא נתינת טעם למפרע על סיבת הנצחון שהיא בכוח האחדות.

כי בניסן הגאולה בחסדו בלבד, ועתה נתברר הגאולה במשפט. ומלקיחת אזור בתחילה, רוממנו הקב"ה עד לקיחת הד' מינים, שהם מדרגות רמות ונשגבות. ובזה מתקיים מה שנאמר 'מקימי מעפר דל וכו' להושיבי עם נדיבים' (תהלים קיג, ז-ח). לכן אמרו רז"ל כי הד' מינים הם מאני קרבא, שבני ישראל נוצחין בדין, היינו שמבררין הגאולה למפרע שהיו ראויין לכך (שפת אמת סוכות, תרנ"ד ותרנ"ו, ד"ה ולקחתם).

מובן מעתה מדוע ציינו חז"ל שיוצאים בכלי זיין, ומדוע דווקא בד' מינים, שהרי בחיילותיו של דוד עסקינן, וד' המינים הם אכן כלי הזיין שבעזרתם מנצחים וזוכים בדין.